

ПОЕМА

Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.
Як широка сокорина
Віти розпустила...
А над самою водою
Верба похилилась, —
Аж по воді розіслала
Зеленії віти,
А на вітах гойдаються
Нехрещені діти.
Як у полі на могилі
Вовкулак ночує,
А сич в лісі та на стрісі
Недолю віщує.
Як сон-трава при долині
Вночі розцвітає...
А про людей... Та нехай їм.
Я їх, добрих, знаю, —
Добре знаю. Зоре моя!
Мій друже єдиний!
І хто знає, що діється
В нас на Україні?
А я знаю. І розкажу
Тобі й спать не ляжу.
А ти завтра тихесенько
Богові розкажеш.

Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні —
Неначе писанка село,
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколистії тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром.
Сам бог витає над селом.
Село! Село! Веселі хати!
Веселі здалека палати —
Бодай ви терном поросли!
Щоб люди й сліду не найшли,
Щоб і не знали, де й шукати.
В тому господньому селі,
На нашій славній Україні, —
Не знаю, де вони взялись, —
Приблуда князь, була й княгиня,
Ще молоді собі були,
Жили самі. Були багаті:
Високі на горі палати,
Чималий у яру ставок,
Зелений по горі садок,
І верби, і тополі,
І вітряки на полі,
І долем геть собі село
Понад водою простяглось.

Колись там весело було.
Бувало, літом і зимою
Музика тне, вино рікою
Гостей неситих налива...
А князь аж синій похожає,

Та сам несмілих наливає,
Та ще й покрикує "віват!"
Гуляє князь, гуляють гості;
І покотились на помості...
А завтра знову ожива,
І знову п'є, і знов гуляє;
І так за днями день минає.
Мужицькі душі аж пищать...
Судовики благають бога...
П'яниці, знай собі, кричать:
— І патріоті і брат убогих!
Наш славний князь! Віват! Віват! —
А патріот, убогих брат...
Дочку й теличку однімає
У мужика... І бог не знає,
А може й знає, та мовчить.

Княгиня взаперті сидить.
Її і в сіні не пускає
Убогих брат. А що ж робить?
Сама втекла і повінчалась.
І батько й мати не пускали,
Казали: — Вгору не залазь. —
Так ні, за князя. От і князь!
От і пишайсь тепер, княгине!

Загинеш, серденько, загинеш,
Мов ряст весною уночі.
Засхнеш, не знатимеш нічого,
Не знатимеш, як хвалять бога,
Як люди люблять живучи.
А жить так, господи, хотілось!
Хотілось любити
Хоч годочок, хоч часочок,
На світ подивитись.

Не довелось... А все було,
Всього понадбала
Стара мати. Саму тебе
Мов намалювала,
Хоч молись перед тобою,
Мов перед святою...
Красо моя молодая,
Горенько з тобою!
Жить би, жить, та славить бога
І добро творити
Та божою красою
Людей веселити.
Так же ні. А молодії
Та карії очі
Щоб марніли в самотині...
Може, бог так хоче?
Боже! Боже! Даєш волю
І розум на світі,
Красу даєш, серце чисте...
Та не даєш жити.
Не даєш на рай веселий,
На світ твій великий
Надивитись, намолитись
І заснуть навіки.

Невесело на світі жить,
Коли нема кого любить.
Отак і їй, одній-єдиній,
Ще молодій своїй княгині,
Красу і серце засушить
І марне згинуть в самотині —
Аж страшно!.. А вона молилась
І жить у господа просилась,
Бо буде вже кого любить.
Вона вже матір'ю ходила,

Уже пишалась і любила
Своє дитя. І дав дожить
Господь їй радості на світі:
Узріть його, поцілувать
Своє єдинеє дитя
І перший крик його почути...
Ох, діти! Діти! Діти!
Велика божа благодать!

Сльози висохли, пропали,
Сонце просіяло.
І княгиня з дитиною
Не тією стала.
Ніби на світ народилась —
Гралась, веселилась...
І княжні своїй маленькій
Сорочечки шила.
І маленькі рукавчата
Шовком вишивала,
І купала, й колихала,
Сама й годувала.
Бо княгині тільки вміють
Привести дитину,
А годувать та доглядать
Не вміють княгині.
А потім оха: — Забуває
Мене мій Поль або Філат! —
За що ж воно тебе згадає?
За те хіба, що привела?
А моя свою дитину
Сама доглядала.
А п'яного свого князя
І не допускала.
Мов яблучко у садочку,
Кохалась дитина.

І говорить уже стало,
І вчила княгиня
Тільки "мамо" вимовляти,
А "тато" не вчила...
І книжечок з кунштиками
В Ромні накупила.
Забавляла, розмовляла
І богу молитись
І азбуку по кунштиках
Заходилась вчити.
І що божий день купала,
Рано спати клала
І пилиночки на неї
Впасти не давала.
І всю ніченьку над нею
Витала, не спала.
Надивлялась, любувалась
Княжною своєю...
І жениха їй єднала,
І раділа з нею,
І плакала; довгі коси
Уже розплітала
І, лишенько, свого князя
П'яного згадала —
У мундирі. Та й закрила
Заплакані очі.
А дитині ніби сниться,
Мов вимовить хоче:
— Не плач, мамо, не розплітай
Мої довгі коси:
Посічуться... — Що день божий
Радості приносить
Своїй матері щасливій
Дочка уродлива.
Мов тополя, виростає

Світові на диво.
Виростає... Та недовго
Буде веселити
Свою матір. Бог карає
Княгиню на світі...
А'за віщо? Чудно людям,
Бо ^люди не знають,
Чому добре умирає,
Злеє оживає?
Занедужала княгиня,
І князь схаменувся,
За бабами-знахарками
По селах метнувся.
Наїхали... Заходились.
Лічили, лічили...
Поки її, безталанну,
В труну положили.

Не стало на селі княгині,
І гусла знову загули.
А сирота її в селі,
її єдина дитина! —
Мов одірвалось од гіллі:
Ненагодоване і босе,
Сорочечку до зносу носить.
Спеклося, бідне, на жару.
Лопуцьки їсть, ставочки гатить
В калюжах з дітьми у яру.
Умийся, серденько! Бо мати
Он дивиться й не пізнає
Межи дітьми дитя своє.
І думає: тебе не стало...
Умийся, серце, щоб пізнала
Тебе, єдиную свою...
І господа б благословляла

За долю добру твою.
Умилася. А добрі люди
Прибрали, в Київ одвезли
У інститут. А там що буде,
Побачим.
Гусла загули...
Гуляє князь, гуляють гості,
Ревуть палати на помості,
А голод стогне на селі.
І стогне він, стогне по всій Україні.
Кара господа. Тисячами гинуть
Голоднії люди. А скирти гниють.
А пани й полову жидам продають.
Та голоду раді, та бога благають,
Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав.
Тоді б і в Парижі і іншому краї
Наш брат хуторянин себе показав.
А бог куняє. Бо се було б диво,
Щоб чути і бачить — і не покарать.
Або вже аж надто довготерпеливий...
— Віруйте і гиньте! — пророки гласять.
Як же його вірить?
Заплющивши очі?
Ох, рад би я вірить, та серце не хоче.
Минають літа; люди гинуть,
Лютує голод в Україні,
Лютує в княжому селі.
Скирти вже княжі погнили.
А він байдуже, п'є, гуляє
Та жида з грішми виглядає.
Нема жидка... Хліба зійшли,
Радіють люди, бога просять...
Аж ось із Києва привозять
Княжну. Мов сонечко зійшло
Над обікраденим селом.

Чорнобрива, кароока,
Вилитая мати.
Тільки смутна, невесела...
Чого б сумувати?
Або, може, вже такою
Воно й уродилось?
Або, може, молодее
Чи не полюбило
Кого-небудь? Ні, нікого.
Весела гуляла,
Мов ласочка з кубелечка,
На світ виглядала
З того Києва. Аж поки
Побачила села
Знівечені. З того часу
Стала невесела.

Мов сизая голубонька,
Село облетіла.
У всіх була, всіх бачила,
Всі повеселіли.
Там словами привітала,
Там нагодувала...
Що день божий обходила
Село. Помагала
Усякому. А сироти
До неї в покої
Приходили. І матір'ю
Своєю святою
Її звали. І все село
За неї молилось...
А тимчасом жиди в селі
З грішми появились.
Радіє князь, запродує
З половою жито

І молотить виганяє
Людей недобитих.
Змолотили, нівроку їм,
За одну годину
І з клунею провіяли...
Князь і не спочинув,
На могориц закликає,
Та п'є, та гуляє
Аж у гаї... Бо в покоях
Дочка спочиває.

Гармидер, галас, гам у гаї,
Срамотні співи. Аж лящить
Жіночий регіт. Завиває,
Реве хазяїн: — Будем пить,
Аж поки наша доня спить. —
А доня взаперті— сидить
В своєму сумному покої
І дивиться, як над горою
Червоний місяць аж горить,
З-за хмари тихо виступає.
І ніби гори оживають.
Дуби з діброви, мов дива,
У поле тихо одхожають.
І пугач пуга, і сова
З-під стріхи в поле вилітає,
А жаби крякають, гудуть.
Дивітесь, очі молодії,
Як зорі божії встають,
Як сходить місяць, червоніє...
Дивітеся, поки вас гріє,
А зорі спати не дають.
Головою молодою
На руку схилилась,
До півночі невесела

На зорі дивилась
Княжна моя. Дивилася...
Та й плакати стала.
Може, серце яке лихо
Тихо прошептало?
Та й байдуже. Поплакала
Трошки, усмінулась,
Помолилась, та й спать лягла,
І тихо заснула.
В гаю все покотом лежало —
Пляшки і гості: де що впало,
Там і осталось. Сам не впав,
Остатню каплю допивав
Та й ту допив. Встає, не пада,
Іде в покої... Скверний гадеї
Куди ти лізеш? Схаменись!
Не схаменувся. Ключ виймає,
Прийшов, і двері одмикає,
І лізе до дочки. Прокиньсь!
Прокинься, чистая! Схопись,
Убий гадюку, покусав!
Убий, і бог не покарає!
Як тая Ченчіо колись
Убила батька кардинала
І саваофа не злякалась.
Ні, не прокинулася, спить,
А бог хоч бачить, та мовчить,
Гріхам великим потурає...
Не чуть нічого. Час минає.
А потім крик, а потім гвалт
І плач почули із палат...
Почули сови. Потім знову
Не чуть нічого. І в той час
Скирти і клуня зайнялась,
І зорі зникли. Хоч би слово,

Хоч би де голос обізвавсь.
Пани в гаю не ворушились,
А люди збіглись та дивились,
Як дим до неба підіймавсь...

Прокинулись вранці гості,
Аж бачать, що лихо, —
Покинули свого князя,
Та любо та тихо...
Так і ми його покинем,
Так і бог покине.
Тебе тільки не покине
Лихая година —
Княжно моя безсталанна,
Знівечений цвіте.
Ти ще будеш покутувать
Гріхи на сім світі,
Гріхи батькові. О доле!
Лукавая доле!
Покинь її хоть на старість,
Хоть на чужім полі
На безлюдді. Не покинеш,
Поведеш до краю,
До самої домовини,
Сама й поховаєш.

В селі не бачили й не чули,
Де вона поділась.
Думали, на пожарищі
Небога згоріла.

Стоїть село. Невесело
На горі палати
Почорніли. Князь хиріє,
Не здужає встати,

А підвести нема кому,
Ніхто й не загляне
До грішного болящого
В будинки погані.
Люди трохи очуняли,
Господа благають,
Щоб княжна до їх вернулась.
А її немає
І не буде вже, святої..
Де ж вона поділась?
У Києві пресвятому
В черниці постриглась.

Родилась на світ жить, любить,
Сіять господньою красою,
Витать над грішними святою
І всякому добро творить,
А сталося ось як. У черницях
Занапастилося добро...

Блукаючи по Україні,
Прибивсь якось і в Чигирин
І в монастир отой дівочий,
Що за пісками на болоті
У лозах самотний стоїть.
Отам мені і розказала
Стара черниця новину,
Що в монастир до їх зайшла
Княжна якась із-за Дніпра
Позаторік. Одпочивала
Та й богу душу оддала...
— Вона була ще молодою
І прехорошая собою.
На сонці дуже запеклась,
Та й занедужала. Лежала

Недовго щось, седмиці з три.
І все до крихти розказала...
Мені і Ксенії сестрі.
І вмерла в нас. І де ходила,
В яких-то праведних містах,
А в .нас, сердешна, опочила.
Оце її свята могила...
Ще не поставили хреста.

[Орська кріпость 1847] — [Нижній Новгород] 1858 лютий 24